ePublishing

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
EKT NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Θέματα Επιστημών Αγωγής

Τόμ. 4, Αρ. 1 (2025)

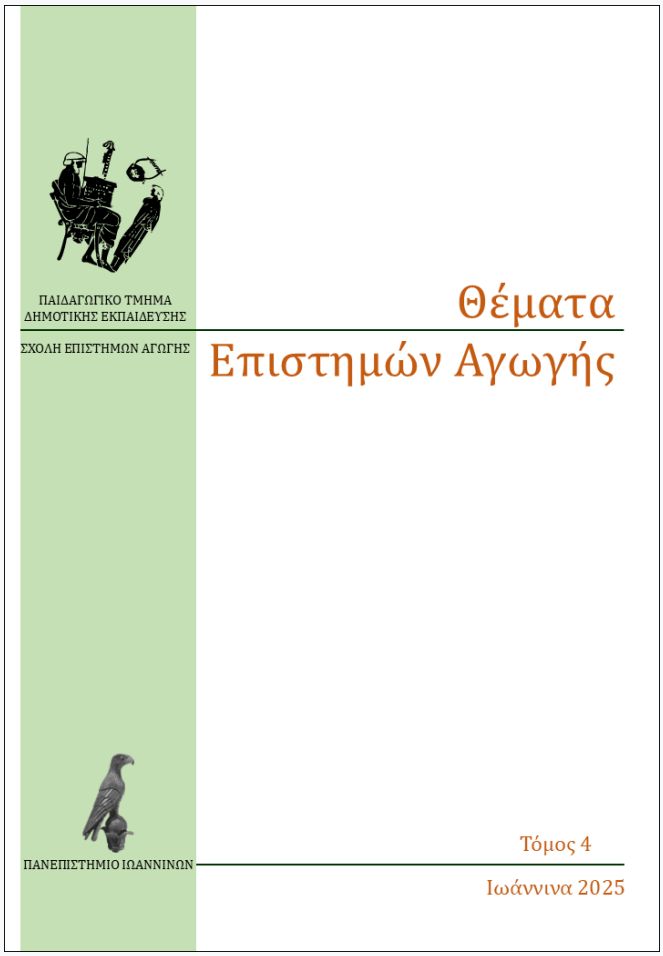

Το νόημα στη ζωή και η οικογενειακή ικανοποίηση σε γονείς παιδιών τυπικής και μη τυπικής ανάπτυξης

Μαρία Βαγιάννη, Μαρία Πλατσίδου

doi: 10.12681/thea.38596

Βιβλιογραφική αναφορά:

Βαγιάννη Μ., & Πλατσίδου Μ. (2025). Το νόημα στη ζωή και η οικογενειακή ικανοποίηση σε γονείς παιδιών τυπικής και μη τυπικής ανάπτυξης. *Θέματα Επιστημών Αγωγής*, *4*(1), 27–42. https://doi.org/10.12681/thea.38596

Το νόημα στη ζωή και η οικογενειακή ικανοποίηση σε γονείς παιδιών τυπικής και μη τυπικής ανάπτυξης

Μαρία Βαγιάννη, Μαρία Πλατσίδου
marvagianni@gmail.com, platsidou@uom.edu.gr

Τμήμα Εκπαιδευτικής & Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Περίληψη. Τα τελευταία χρόνια, πληθώρα ερευνών μελετά την παρουσία και την αναζήτηση νοήματος ως ψυχολογικό πόρο για τα άτομα που βιώνουν αναμενόμενες και μη προκλήσεις και δυσκολίες στη ζωή. Η παρουσία νοήματος φαίνεται να συνδέεται με την οικογενειακή ικανοποίηση, μια έννοια που παρουσιάζει ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον, δεδομένων των προκλήσεων που αντιμετωπίζει διαχρονικά ο θεσμός της οικογένειας. Η σχέση μεταξύ των παραπάνω εννοιών δεν έχει μελετηθεί επαρκώς, ιδιαίτερα ανάμεσα σε γονείς. Με αφορμή αυτό το ερευνητικό κενό, η παρούσα έρευνα αποσκοπεί στη διερεύνηση του νοήματος στη ζωή και της οικογενειακής ικανοποίησης σε ένα δείγμα 162 Ελλήνων/ίδων γονέων παιδιών τυπικής και μη τυπικής ανάπτυξης. Οι συμμετέχοντες/ουσες εξετάστηκαν με το Meaning in life Questionnaire (Steger et al., 2006, σε μετάφραση των Πλατσίδου και Καρούσου, χ.χ.), την Κλίμακα Οικογενειακής Επικοινωνίας (Olson & Barnes, 1996, σε μετάφραση των Platsidou & Tsirogiannidou, 2016) και την Κλίμακα Οικογενειακής Ικανοποίησης (Olson, 1995, σε μετάφραση των Platsidou & Tsirogiannidou, 2016). Σύμφωνα με τα ευρήματά μας, οι γονείς ανέφεραν ότι βιώνουν μέτρια προς υψηλή παρουσία νοήματος αλλά συνεχίζουν να αναζητούν σε μέτριο βαθμό νόημα στη ζωή τους. Επίσης, ανέφεραν ότι βιώνουν αρκετά υψηλή οικογενειακή ικανοποίηση. Η παρουσία νοήματος (αλλά όχι και η αναζήτηση) παρουσιάζει μικρές θετικές συσχετίσεις με όλες τις διαστάσεις της οικογενειακής ικανοποίησης. Τέλος, αν και οι δύο ομάδες γονέων δεν ήταν ισάριθμες, διαπιστώθηκε μια στατιστική σημαντική διαφορά μόνο στην παρουσία νοήματος, με τους γονείς παιδιών μη τυπικής ανάπτυξης να αναφέρουν υψηλότερα επίπεδα από ό,τι οι γονείς παιδιών τυπικής ανάπτυξης. Τα ευρήματα αυτά υποδεικνύουν ότι οι συμβουλευτικές παρεμβάσεις που επικεντρώνονται στην ενίσχυση της παρουσίας νοήματος στη ζωή των γονέων μπορεί να είναι επωφελείς για την ενίσχυση της οικογενειακής ικανοποίησης και, κατ' επέκταση, της οικογενειακής λειτουργικότητας.

Λέξεις κλειδιά: νόημα στη ζωή, οικογενειακή ικανοποίηση, γονείς, παιδιά με ειδικές ανάγκες, αναπηρία

Εισαγωγή

Η έννοια του νοήματος στη ζωή (meaning in life) αντικατοπτρίζει την υποκειμενική αντίληψη του ατόμου για τη σημασία της ζωής του και των εμπειριών που βιώνει, σε συνάρτηση με την αντίληψη του σκοπού και των στόχων που θέτει το ίδιο στη ζωή του (Hedayati & Khazaei, 2014 · Steger, 2017). Πολλές έρευνες έχουν δείξει τη θετική σχέση του νοήματος στη ζωή με την ικανοποίηση από τη ζωή (Abu-Raiya et al., 2021 · Pezirkianidis et al., 2016) και την εργασία (Bonebright et al., 2000). Μια άλλη διάσταση της ικανοποίησης, η οικογενειακή ικανοποίηση (family satisfaction) αναφέρεται στο βαθμό στον οποίο τα μέλη μιας οικογένειας νιώθουν χαρούμενα και ικανοποιημένα από τις σχέσεις τους με τα υπόλοιπα μέλη (Olson & Wilson, 1982). Ωστόσο, η σχέση της οικογενειακής ικανοποίησης με το νόημα στη ζωή δεν έχει μελετηθεί επαρκώς, και ιδιαίτερα σε γονείς.

Ειδικότερα, το νόημα στη ζωή έχει διερευνηθεί σε σχέση με διάφορες διαστάσεις του ευ ζην και σε ποικίλες ομάδες του πληθυσμού, αλλά οι μελέτες που την εξετάζουν σε γονείς είναι ελάχιστες. Παρομοίως, η οικογενειακή ικανοποίηση των γονέων, ιδιαιτέρως των Ελλήνων γονέων παιδιών τυπικής αλλά και μη τυπικής ανάπτυξης, δεν έχει διερευνηθεί επαρκώς. Με βάση τα παραπάνω δεδομένα, η παρούσα έρευνα αποσκοπεί να διερευνήσει τα επίπεδα του νοήματος στη ζωή και της οικογενειακής ικανοποίησης Ελλήνων γονέων παιδιών τυπικής και

μη τυπικής ανάπτυξης και να εξετάσει αν το νόημα στη ζωή μπορεί να αποτελεί έναν προβλεπτικό παράγοντα της οικογενειακής ικανοποίησης αυτών των γονέων, καλύπτοντας έτσι το σχετικό ερευνητικό κενό.

Θεωρητικό Πλαίσιο

Το νόημα στη ζωή

Σύμφωνα με τονSteger (Steger et al., 2006, 2008), η έννοια του νοήματος αναφέρεται τόσο στην παρουσία/ύπαρξη νοήματος στη ζωή, όσο και στη διαρκή αναζήτηση αυτού. Η παρουσία νοήματος αφορά στο βαθμό στον οποίο το άτομο θεωρεί ότι κατανοεί ή κρίνει ως σημαντική τη ζωή του, ενώ παράλληλα έχει έναν στόχο, ο οποίος διέπει την ύπαρξή του. Η αναζήτηση νοήματος αφορά στην επιθυμία και την προσπάθεια του ατόμου να βρει νόημα, σημασία και σκοπό στη ζωή ή να βελτιώσει την κατανόηση του νοήματος που ήδη διαθέτει. Μπορεί να αναφέρεται στην παρουσία χαμηλών (ή ανύπαρκτων) επίπεδων ήδη υπάρχοντος νοήματος (Cohen & Cairns, 2012), ή στη διαρκή ανάγκη του ατόμου για εξέλιξη (Steger et al., 2008). Αποτελεί μια κεντρική έννοια της ανθρώπινης ανάπτυξης αλλά και μια αμφίσημη διάσταση του νοήματος στη ζωή, δεδομένης της διχογνωμίας που υπάρχει στους ερευνητές σχετικά με τις αιτίες που την προκαλούν (Grouden & Jose, 2014). Η αναζήτηση του νοήματος μπορεί να συνυπάρχει με τη διάσταση της παρουσίας αυτού, καθώς είτε επιδεικνύει τα πολύ χαμηλά επίπεδα της δεύτερης, είτε αποτελεί δείγμα της εξελικτικής διαδικασίας του ατόμου ως κοινωνικό ον (Steger et al., 2008˙Steger et al.,2009).

Για να εξηγήσουν την διαδικασία απόκτησης νοήματος, οι Steger et al. (2006, 2008) προτείνουν δύο μοντέλα. Και τα δύο μοντέλα εστιάζουν στην παρουσία και την αναζήτηση νοήματος και σκοπού στη ζωή, αλλά διαφέρουν στο ποιο από τα δύο έχει προτεραιότητα. Το πρώτο μοντέλο (από την παρουσία στην αναζήτηση) εστιάζει στην εξέλιξη προς την αναζήτηση ως απάντηση στην ανάγκη για νόημα και σκοπό στη ζωή. Υποστηρίζει ότι η παρουσία νοήματος στη ζωή και η αυτοεκτίμηση είναι απαραίτητη προκειμένου να είναι κάποιος σε θέση να αναζητήσει περεταίρω νόημα στη ζωή του. Στο μοντέλο αυτό, η παρουσία νοήματος προηγείται της αναζήτησης. Στο δεύτερο μοντέλο (από την αναζήτηση στην παρουσία), η αναζήτηση νοήματος είναι το κύριο στάδιο της εξέλιξης προς την παρουσία νοήματος. Κατά την αναζήτηση, οι άνθρωποι ανακαλύπτουν σταδιακά τον αληθινό τους εαυτό και το νόημα ή το σκοπό στη ζωή τους. Συνεπώς, η αναζήτηση νοήματος προηγείται της παρουσίας. Έχει υποστηριχθεί πως η συνεχής αναζήτηση νοήματος στη ζωή καθιστά το αίσθημα της παρουσίας νοήματος πιο έντονο, οδηγώντας έτσι σε μια θετική συσχέτιση μεταξύ των δύο διαστάσεων (Newman et al., 2018).

Σύμφωνα με τους Steger et al. (2008), οι δύο διαστάσεις του νοήματος είναι διακριτές και ανεξάρτητες μεταξύ τους. Συνήθως, η αναζήτηση νοήματος θεωρείται ως απάντηση σε ανατρεπτικά ή στρεσογόνα γεγονότα και η εύρεση νοήματος ως η επιθυμητή απάντηση προκειμένου να επιτευχθεί προσαρμογή ή θεραπεία. Όσον αφορά τις σχέσεις τους, θα ήταν υπεραπλουστευτικό να πούμε ότι η αναζήτηση νοήματος πραγματοποιείται όταν δεν βιώνει κανείς νόημα στη ζωή του, ή ότι η αναζήτηση νοήματος σε ένα γεγονός αποκλείει το να βιώνει κανείς παρουσία νοήματος σε κάποιο βαθμό. Με άλλα λόγια, δεν σημαίνει ότι όσοι αναζητούν νόημα τη ζωή τους τη βιώνουν ως ανούσια, ή ότι όσοι έχουν βρει νόημα σταματούν να το επιδιώκουν με την ίδια θέρμη στον ίδιο ή σε άλλους τομείς της ζωής τους (Davis et al., 2000).

Στην πραγματικότητα, υποστηρίζουν οι Steger et al. (2006), μπορούν να εκδηλωθούν διάφοροι συνδυασμοί επιπέδων παρουσίας και αναζήτησης νοήματος στα ίδια άτομα. Για παράδειγμα, τα άτομα που αντιμετωπίζουν μια υπαρξιακή κρίση που προκαλείται από ένα στρεσογόνο γεγονός αναπόφευκτα αναζητούν νόημα (βιώνουν, δηλαδή, χαμηλή παρουσία και υψηλή

αναζήτηση). Όσοι έχουν βρει νόημα στο γεγονός μπορεί να σταματήσουν να το επιδιώκουν περαιτέρω (υψηλή παρουσία-χαμηλή αναζήτηση). Άλλοι -που συνεχίζουν την αναζήτηση νοήματος- μπορεί να βιώσουν μια μετάβαση από έναν ικανοποιητικό τρόπο ζωής σε έναν άλλο (υψηλή παρουσία-υψηλή αναζήτηση), όπως η αναμονή της γέννησης ενός παιδιού στο πλαίσιο μιας ικανοποιητικής ρομαντικής σχέσης. Με άλλα λόγια, οι άνθρωποι μπορεί να βιώνουν νόημα στη ζωή τους σε κάποιο βαθμό και, παράλληλα, να εξακολουθούν να επιδίδονται στην αναζήτηση περισσότερου νοήματος για διάφορους λόγους. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η αναζήτηση μπορεί να υποδηλώνει την επιθυμία τους για βαθύτερη κατανόηση του τι κάνει τη ζωή τους να έχει νόημα, ή μπορεί να επιδιώκουν να αυξήσουν τις υπάρχουσες πηγές νοήματος ή να βρουν νέες, καθώς αυτά που δίνουν νόημα στη ζωή ενός ατόμου μπορούν να μεταβάλλονται με την πάροδο του χρόνου και το πλαίσιο (Steger et al., 2006). Μάλιστα, στην παραπάνω κατηγορία ανήκουν πολλοί -αν όχι οι περισσότεροι- άνθρωποι, σύμφωνα με σχετικές έρευνες. Για παράδειγμα, η έρευνα των Platsidou και Daniilidou (2021) που έγινε σε Έλληνες εκπαιδευτικούς έδειξε ότι μπορούν να ομαδοποιηθούν σε τρεις κατηγορίες με διαφορετικά προφίλ νοήματος: η πολυπληθέστερη κατηγορία περιλάμβανε όσους βίωναν υψηλή παρουσία και υψηλή αναζήτηση νοήματος και τα μέλη της ανέφεραν την υψηλότερη ψυχική ανθεκτικότητα. Η δεύτερη κατηγορία περιλάμβανε όσους/ες βίωναν υψηλή παρουσία αλλά χαμηλή αναζήτηση νοήματος, ενώ η τρίτη όσους/ες βίωναν μέτρια επίπεδα και στις δύο διαστάσεις νοήματος. Τα μέλη της κατηγορίας αυτής εκδήλωσαν χαμηλότερη ψυχική ανθεκτικότητα σε σύγκριση με τις άλλες δύο.

Σε σχέση με άλλες διαστάσεις της ψυχικής ευημερίας, πολλές έρευνες έχουν αναδείξει την παρουσία νοήματος στη ζωή ως θεμέλιο λίθο της σωματικής, ψυχικής και κοινωνικής ευεξίας του ατόμου. Για παράδειγμα, έχουν παρατηρηθεί θετικές συσχετίσεις της παρουσίας νοήματος στη ζωή με την ευτυχία (Cohen & Cairns, 2012), το αίσθημα ελπίδας (Hedayati & Khazaei, 2014), την αυτοεκτίμηση και την αισιοδοξία (Steger et al., 2009), την ευχαρίστηση από την εργασία (Bonebright et al., 2000) τις ισχυρές κοινωνικές σχέσεις και την ικανοποίηση από την κοινωνική ζωή (Yu & Chang, 2018).Η παρουσία νοήματος στη ζωή δημιουργεί στο άτομο ένα αίσθημα ελέγχου, κάνοντάς το πιο ανθεκτικό σε πρωτόγνωρες ή/και στρεσογόνες καταστάσεις (Park & Baumeister, 2016). Τέλος, σε πολλές έρευνες, συνδέεται με χαμηλότερα επίπεδα άγχους (Park & Baumeister, 2016˙Steger et al., 2008). Συμπερασματικά, όπως αναφέρουν οι Steger et al. (2006), η παρουσία νοήματος αποτελεί δείκτη μιας υγιούς, σκόπιμης και εκτιμημένης ζωής.

Η αναζήτηση νοήματος, από την άλλη, έχει χαμηλές θετικές συσχετίσεις με την ψυχική ανθεκτικότητα (Platsidou & Daniilidou, 2021), την ικανοποίηση από τη ζωή, την ευτυχία και τη θετική επιρροή (Pezirkianidis et al., 2018˙Steger et al., 2009). Αντίθετα, παρουσιάζει μέτριες έως υψηλές θετικές συσχετίσεις με την κατάθλιψη, τον νευρωτισμό και την αρνητική επιρροή (Steger et al., 2006).

Το νόημα στη ζωή γονέων παιδιών τυπικής και μη τυπικής ανάπτυξης

Η διερεύνηση της νοηματοδότησης στη ζωή των γονέων έχει απασχολήσει μικρό αριθμό ερευνών. Για παράδειγμα, η έρευνα των Kulik et al. (2015) μελέτησε την επιρροή του νοήματος στη ζωή σε σχέση με τους διάφορους ρόλους που αναλαμβάνει ένας γονέας, εστιάζοντας στη σύγκρουση οικογένειας και εργασίας. Διαπίστωσαν ότι οι γονείς που αντλούν ικανοποίηση από τους ρόλους της καθημερινότητάς τους αναφέρουν υψηλότερα επίπεδα νοήματος στη ζωή τους. Σε αντίστοιχη έρευνα, οι Nelson et al. (2013) βρήκαν ότι όσοι είναι γονείς βιώνουν υψηλότερα επίπεδα νοήματος, ευεξίας και ικανοποίησης, συγκριτικά με όσους δεν έχουν παιδιά.

Σε ό,τι αφορά στους γονείς που ανατρέφουν ένα παιδί με ειδικές ανάγκες ή αναπηρία, παρόλο που οι σχετικές έρευνες είναι λίγες, διαπιστώνεται ότι, αν και αντιμετωπίζουν πολλές

προκλήσεις, συχνά αναφέρουν ότι βιώνουν χαμηλά επίπεδα άγχους και υψηλά επίπεδα νοήματος ζωής, οικογενειακής συνοχής και οικογενειακής ικανοποίησης (Lightsey & Sweeney, 2008˙Yilmaz, 2019). Συγκεκριμένα, η έρευνα των Πλατσίδου κ.ά. (2021) που εξέτασε Έλληνες/ίδες γονείς παιδιών με αναπηρία βρήκε μέτρια επίπεδα νοήματος στη ζωή τους, σύμφωνα με τις νόρμες που βρήκαν για τον ελληνικό πληθυσμό οι Pezirkianidis et al. (2016), με την παρουσία νοήματος να βρίσκεται σε υψηλότερα επίπεδα από ό,τι η αναζήτηση αυτού. Όπως δείχνουν άλλες έρευνες, ορισμένες οικογένειες ενδυναμώνονται από την αναπηρία που βιώνουν, (ανα)δημιουργώντας νόημα στη ζωή τους μέσω της αναπηρίας (Bayat, 2007), ενώ άλλες οικογένειες παραμένουν ή γίνονται πιο ευάλωτες (Dellve et al., 2006). Αξίζει να σημειωθεί ότι ορισμένοι γονείς παιδιών με αναπηρία που ασχολούνται με την υπεράσπιση των δικαιωμάτων της αναπηρίας βιώνουν την παρουσία νοήματος στη ζωή τους πιο έντονα από ό,τι οι γονείς παιδιών τυπικής ανάπτυξης (VanRiper et al.,1992).

Συμπερασματικά, η παρουσία ενός ισχυρού σκοπού και νοήματος στη ζωή αποτελεί πολύ σημαντικό ψυχολογικό πόρο για τους γονείς παιδιών με αναπηρία ή με ειδικές ανάγκες (Slattery et al., 2017). Πολλοί γονείς αναφέρουν ότι μία από τις βασικότερες πηγές νοήματος στη ζωή τους είναι το ίδιο τους το παιδί (Kearney & Griffin, 2001). Όπως διαπιστώθηκε, το νόημα στη ζωή αυτών των γονιών σχετίζεται θετικά με την ελπίδα (Kearney & Griffin, 2001), την ευτυχία και την αυτοεκτίμηση (Bekenkamp et al., 2014˙Lightsey & Sweeney, 2008). Αντίθετα, έχει παρατηρηθεί αρνητική συσχέτιση του νοήματος στη ζωή με το ψυχολογικό στρες που βιώνουν οι γονείς παιδιών με ειδικές ανάγκες ή αναπηρία (Li et al., 2022˙Slattery et al.,2017). Βέβαια, πρέπει να σημειωθεί ότι το είδος και ο βαθμός της αναπηρίας επηρεάζει ανάλογα τη διακύμανση του νοήματος που βιώνουν τα άτομα στη ζωή τους (Abbeduto et al., 2004).

Οικογενειακή ικανοποίηση

Σύμφωνα με τους Olson et al. (1983), η οικογενειακή ικανοποίηση ορίζεται με αναφορά σε τρεις διστάσεις, τη συνοχή, την επικοινωνία και την προσαρμοστικότητα-ευελιξία. Η πρώτη διάσταση αφορά την οικογενειακή συνοχή, το συναισθηματικό δέσιμο μεταξύ των μελών μιας οικογένειας, που βασίζεται στο αμοιβαίο ενδιαφέρον όλων για παροχή βοήθειας και αλληλοϋποστήριξης (Aloia & Strutzenberg, 2022˙Daniels & Bryan, 2021˙Zahra & Saleem, 2022). Βασικά χαρακτηριστικά της είναι η καλή επικοινωνία, η αμοιβαία αποδοχή, η υποστήριξη, και η παροχή ενός ευνοϊκού κλίματος προάσπισης της αίσθησης του «ανήκειν» και της ατομικής ταυτότητας του ατόμου (Daniels & Bryan, 2021˙Johnson et al., 2001).

Η δεύτερη διάσταση, η επικοινωνία, αναφέρεται στην ουσιαστική, λεκτική και μη, ανταλλαγή πληροφοριών ανάμεσα στα μέλη μιας οικογένειας. Η επικοινωνία αυτή λαμβάνει διάφορες μορφές (όπως έμμεση ή άμεση) και επιτρέπει στα άτομα να εκφράσουν τα συναισθήματα, τις σκέψεις αλλά και τα προβλήματά τους (Akhlaq et al., 2013˙Peterson & Green, 2009). Οι Akhlaq et al. (2013) έχουν υποστηρίξει πως η επικοινωνία αποτελεί θεμέλιο λίθο της οικογενειακής λειτουργικότητας και ικανοποίησης, καθώς αποτελεί βασικό στοιχείο τόσο για την επίτευξη της συνοχής μεταξύ των μελών της οικογένειας, όσο και της ευελιξίας και προσαρμοστικότητας του οικογενειακού μηχανισμού, όταν οι καταστάσεις το απαιτούν. Συνεπώς, η καλή ενδοοικογενειακή επικοινωνία έχει θετική συσχέτιση με τη γενικότερη οικογενειακή ικανοποίηση (Akhlaq et al., 2013).

Η τρίτη διάσταση της οικογενειακής ικανοποίησης, η ευελιξία και προσαρμοστικότητα, αναφέρεται στην ικανότητα του οικογενειακού μηχανισμού να προσαρμόζεται και να ισορροπεί σε συνθήκες που προκύπτουν έπειτα από αλλαγές. Ειδικότερα, οι αλλαγές αυτές ενδέχεται να αφορούν τους άτυπους κανόνες της οικογένειας, τις σχέσεις αλληλεπίδρασης των μελών, την διατάραξη των ρόλων και την παρουσία στρεσογόνων παραγόντων που επηρεάζουν την οικογενειακή λειτουργικότητα (Olson, 2000˙Olson et al., 1983). Τα υψηλά

επίπεδα οικογενειακής προσαρμοστικότητας επηρεάζουν θετικά την ψυχική ανθεκτικότητα των γονέων και την ικανοποίησή τους από τη ζωή και αρνητικά τα επίπεδα στρες και άγχους (Gungliadolo et al., 2023).

Η οικογενειακή ικανοποίηση γονέων παιδιών τυπικής και μη τυπικής ανάπτυξης

Δεδομένων των αυξημένων υποχρεώσεων που συνεπάγεται η φροντίδα ενός παιδιού, ειδικά αν αυτό έχει κάποια αναπηρία ή ειδικές ανάγκες, πολλές φορές οι γονείς τείνουν να βιώνουν έντονο στρες, το οποίο επηρεάζει αρνητικά την οικογενειακή ικανοποίησή τους (Τσαμπαρλή & Τσιμπιδάκη, 2020) και την ψυχική τους ανθεκτικότητα (Flores-Builς et al., 2023˙ Gungliadolo et al., 2023). Αν και οι παλαιότερες έρευνες είχαν επικεντρωθεί στις δυσκολίες και τις ιδιάζουσες συνθήκες που δημιουργούσε η παρουσία κάποιου παιδιού με αναπηρία στην οικογενειακή ικανοποίηση, οι νεότερες επικεντρώνονται στην ικανοποίηση και την υποκειμενική ευζωία των γονέων παιδιών με αναπηρία ή με ειδικές ανάγκες (Taylor et al., 2023).

Γενικότερα, μεταξύ των οικογενειών παιδιών τυπικής ανάπτυξης και παιδιών με αναπηρία ή ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, δεν έχουν παρατηρηθεί σημαντικές διαφορές ως προς τη λειτουργικότητα, την οργάνωση της οικογένειας, την κατανομή των ρόλων και των υποχρεώσεων των γονέων (Τσαμπαρλή & Τσιμπιδάκη, 2020). Ομοίως, σχετικές έρευνες δεν βρήκαν διαφορές ως προς τα επίπεδα της οικογενειακής ικανοποίησης ανάμεσα στις οικογένειες με παιδιά τυπικής και μη τυπικής ανάπτυξης (Musick et al.,2016˙Τσαμπαρλή & Τσιμπιδάκη, 2016).

Οι Forste και Fox (2012), προσεγγίζοντας την έννοια της οικογενειακής ικανοποίησης ολιστικά και λαμβάνοντας υπόψη δημογραφικούς παράγοντες, βρήκαν ότι οι γονείς-μέλη μιας τυπικής πυρηνικής οικογένειας αναφέρουν μέτρια προς υψηλά επίπεδα οικογενειακής ικανοποίησης. Σύμφωνα με τα ευρήματά τους, υψηλότερα επίπεδα οικογενειακής ικανοποίησης μπορούν να κατακτηθούν με την ενεργή συμμετοχή των γονέων στην οικογενειακή ζωή αλλά και την ταυτόχρονη κατάρριψη κάποιων στερεοτυπικών ρόλων τους. Τέλος, η έρευνα των Platsidou και Tsirogiannidou (2016), που έγινε σε ελληνικό δείγμα, βρήκε ότι οι Έλληνες/ίδες γονείς παιδιών τυπικής ανάπτυξης ανέφεραν υψηλά επίπεδα οικογενειακής επικοινωνίας και ικανοποίησης και επιβεβαίωσε τη θετική συσχέτιση των δύο αυτών εννοιών, στην οποία είχαν αναφερθεί και προγενέστερες έρευνες (π.χ.,Akhlaq et al., 2013).

Οι παράγοντες που επηρεάζουν την οικογενειακή ικανοποίηση παρουσιάζουν αρκετές ομοιότητες μεταξύ των γονέων παιδιών τυπικής και μη τυπικής ανάπτυξης, αν και η σημαντικότητά τους διαφέρει. Οι περισσότερες έρευνες συμφωνούν σχετικά με την επίδραση που ασκούν παράγοντες όπως ο τύπος της οικογένειας (π.χ., μονογονεϊκή), τα χαρακτηριστικά, ο τύπος και η σοβαρότητα της αναπηρίας, στη διακύμανση της οικογενειακής ικανοποίησης (Abbeduto et al., 2004˙Goldbeck, 2006). Επίσης, ορισμένα προσωπικά χαρακτηριστικά φαίνεται να ευθύνονται για το επίπεδο της οικογενειακής ικανοποίησης. Για παράδειγμα, οι Platsidou και Tsirogiannidou (2016) βρήκαν ότι οι ικανότητες αναγνώρισης και διαχείρισης των προσωπικών συναισθημάτων και των συναισθημάτων των άλλων επηρεάζει την ποιότητα της οικογενειακής ζωής και τα επίπεδα της ικανοποίηση κάποιου από την οικογένεια. Σε κάθε περίπτωση, η οικογενειακή ικανοποίηση των γονέων ενισχύεται, όταν λαμβάνουν πρακτική ή/και ψυχολογική υποστήριξη από πρόσωπα του οικογενειακού τους περιβάλλοντος (Mcstay et al.,2014˙Lightsey & Sweeney, 2008).

Τέλος, πολλές έρευνες έχουν επικεντρωθεί στην συχνή σύγκρουση μεταξύ εργασιακής και οικογενειακής ζωής και ικανοποίησης. Για παράδειγμα, στην έρευνα των Luppi et al. (2023) υπογραμμίζεται η σημασία της ισορροπίας μεταξύ εργασιακής και οικογενειακής ζωής, με

σκοπό την απολαβή ικανοποίησης και από τους δύο τομείς. Η συνοχή και η προσαρμοστικότητα-ευελιξία του οικογενειακού μηχανισμού, που αποτελούν βασικές διαστάσεις της οικογενειακής ικανοποίησης, παρουσιάζουν αρνητική συσχέτιση με την σύγκρουση μεταξύ προσωπικής και επαγγελματικής ζωής (Neto et al., 2021˙Orellana et al., 2021).Η εύρεση ισορροπίας και η διατήρησή της είναι μια σύνθετη διαδικασία που βασίζεται σε πλήθος μεταβλητών, αλλά οδηγεί σε υψηλότερα επίπεδα ικανοποίησης (Luppi et al., 2023).

Σκοπός της παρούσας έρευνας &ερευνητικές υποθέσεις

Παρά το ερευνητικό ενδιαφέρον γύρω από το νόημα στη ζωή και, κυρίως, τις προκλήσεις που συνοδεύουν την γονική ιδιότητα, δεν έχει δοθεί ιδιαίτερη σημασία στη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ του νοήματος στη ζωή και της οικογενειακής ικανοποίησης που βιώνουν οι γονείς. Από την ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας φαίνεται ότι η οικογένεια αποτελεί μια σημαντική πηγή νοήματος για τα μέλη της (Schnell, 2020). Συνεπώς, οι γονείς, παρά τη στρεσογόνα καθημερινότητα που μπορεί να απειλεί την ψυχική τους ευεξία, όταν έχουν ένα λειτουργικό οικογενειακό περιβάλλον, δύνανται να αντλούν ικανοποίηση από αυτό και να αυξάνουν την παρουσία νοήματος στην προσωπική τους ζωή (Kulik et al., 2015˙Lightsey & Sweeney, 2008). Ωστόσο, η διερεύνηση αυτής της σχέσης είναι ελλιπής, τόσο στη διεθνή όσο και στην ελληνική βιβλιογραφία, ιδιαίτερα ανάμεσα σε γονείς.

Συνεπώς, η παρούσα έρευνα σχεδιάστηκε με σκοπό να διερευνηθούν τα επίπεδα του νοήματος στη ζωή και της οικογενειακής ικανοποίησης, καθώς και η μεταξύ τους σχέση, σε γονείς παιδιών τυπικής και μη τυπικής ανάπτυξης. Βάσει της βιβλιογραφικής ανασκόπησης που παρουσιάστηκε, διαμορφώθηκαν οι ακόλουθες ερευνητικές υποθέσεις:

(1) Αναμένεται ότι οι γονείς θα αναφέρουν ότι βιώνουν μέτρια προς υψηλά επίπεδα παρουσίας και αναζήτησης νοήματος στη ζωή τους (Kulik et al.,2015˙Nelson et al., 2013˙Pezirkianidis et al., 2016**)** και υψηλά επίπεδα οικογενειακής ικανοποίησης (Forste & Fox, 2012˙Musick et al., 2016˙Platsidou & Tsiorgiannidou, 2016˙Τσαμπαρλή & Τσιμπιδάκη, 2020).

(2) Δεν αναμένεται να παρουσιαστούν διαφορές μεταξύ των γονέων παιδιών τυπικής και μη τυπικής ανάπτυξης ως προς την παρουσία και την αναζήτηση νοήματος (Τσαμπαρλή & Τσιμπιδάκη, 2020) και την οικογενειακή τους ικανοποίηση (Forste & Fox, 2012˙Musick et al.,2016˙Τσαμπαρλή & Τσιμπιδάκη, 2020).

(3α) Αναμένεται θετική συσχέτιση της παρουσίας και της αναζήτησης νοήματος στη ζωή με την οικογενειακή ικανοποίηση που αναφέρουν οι γονείς (Kulik et al., 2015˙Lightsey &S weeney, 2008). (3β) Επίσης, αναμένεται ότι η παρουσία νοήματος θα προβλέπει σε μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι η αναζήτηση την οικογενειακή ικανοποίηση των γονιών και τις επιμέρους διαστάσεις της (Πλατσίδου κ.ά., 2021).

Μεθοδολογία Έρευνας

Συμμετέχοντες/ουσες

Στην παρούσα έρευνα συμμετείχαν συνολικά 162 γονείς, εκ των οποίων 150 ήταν γυναίκες (92.6%) και 12 άνδρες (7.4%). Η ηλικία τους κυμαινόταν από 23 έως 59 έτη (Μ.Ο.=43.88 και Τ.Α.=7.30).Οι περισσότεροι/ες συμμετέχοντες/ουσες (130 άτομα, 80.9%) ήταν γονείς παιδιών τυπικής ανάπτυξης, ενώ 31 (19.1%) ήταν γονείς παιδιών με ειδικές ανάγκες ή αναπηρία.

Σχετικά με τον αριθμό των παιδιών τους, το μεγαλύτερο ποσοστό των γονέων (64.8%) έχει δύο παιδιά,30(18.5%)εξ αυτών έχουν μόνο ένα παιδί και 21(13%) έχουν τρία παιδιά. Τέλος, 3 γονείς (1.9%) ανέφεραν ότι έχουν τέσσερα παιδιά, 1(0.6%) πέντε παιδιά, 1 (0.6%) έξι παιδιά και 1(0.6%) οκτώ παιδιά.

Ερευνητικά Εργαλεία

Για τη διερεύνηση των επιπέδων του νοήματος στη ζωή, χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο *Meaning in life Questionnaire*, που δημιουργήθηκε από τους Steger et al. (2006) σε μετάφραση των Πλατσίδου και Καρούσου (χ.χ.). Αποτελείται από δέκα δηλώσεις, εκ των οποίων οι πέντε αφορούν την υποκλίμακα της παρουσίας νοήματος (π.χ., Αντιλαμβάνομαι το νόημα της ζωής μου) και οι άλλες πέντε την αναζήτηση του νοήματος (π.χ., Ψάχνω διαρκώς να βρω τον σκοπό της ζωής μου). Οι συμμετέχοντες/ουσες κλήθηκαν να απαντήσουν σε αυτές τις δηλώσεις, χρησιμοποιώντας μια κλίμακα τύπου Likert (όπου 1=Διαφωνώ απόλυτα και 7= Συμφωνώ απόλυτα).

Για τη μέτρηση της ικανοποίησης από την οικογενειακή ζωή χρησιμοποιήθηκαν δύο ερωτηματολόγια:

(1) Η *Κλίμακα Οικογενειακής Ικανοποίησης* (Olson, 1995, σε μετάφραση των Platsidou & Tsirogiannidou, 2016) αποτελείται από 10 δηλώσεις που αξιολογούν πόσο ικανοποιημένα είναι τα μέλη μιας οικογένειας από τη λειτουργία της οικογένειάς τους όσον αφορά την οικογενειακή συνοχή (π.χ., Πόσο ικανοποιημένος/η είστε με το πόσο κοντά νιώθετε με τα μέλη της οικογένειάς σας),την ευελιξία (π.χ., Πόσο ικανοποιημένος/η είστε με την ικανότητα σας να αντιμετωπίζετε επιτυχώς το στρες στα πλαίσια της οικογένειας σας) και την επικοινωνία (π.χ., Πόσο ικανοποιημένος/η είστε με την ποιότητα της επικοινωνίας σας με τα μέλη της οικογένειάς σας). Όλες οι δηλώσεις βαθμολογούνται σε κλίμακα τύπου Likert (όπου 1=Διαφωνώ απόλυτα και 5= Συμφωνώ απόλυτα).Στην παρούσα έρευνα υπολογίστηκαν οι μέσοι όροι για τις δύο πρώτες διαστάσεις (οικογενειακή συνοχή και ευελιξία), καθώς επίσης και για τη συνολική οικογενειακή ικανοποίηση. Για την μέτρηση της οικογενειακής επικοινωνίας, χρησιμοποιήθηκε η παρακάτω κλίμακα.

(2) Η *Κλίμακα Οικογενειακής Επικοινωνίας* (Olson & Barnes, 1996, σε μετάφραση των Platsidou & Tsirogiannidou, 2016) αξιολογεί το βαθμό στον οποίο τα μέλη της οικογένειας αισθάνονται ανεμπόδιστοι και ικανοποιημένοι από την επικοινωνία στην οικογενειά τους. Αποτελείται από 10 αυτοαναφορικές δηλώσεις (π.χ., Είμαι ικανοποιημένος με τον τρόπο με τον οποίο επικοινωνώ με τα μέλη της οικογένειας μου), στις οποίες οι συμμετέχοντες/ουσες καλούνται να απαντήσουν χρησιμοποιώντας μια κλίμακα τύπου Likert (όπου 1=Διαφωνώ απόλυτα και 5= Συμφωνώ απόλυτα).

Διαδικασία

Η μελέτη διεξήχθη σύμφωνα με τη Διακήρυξη του Ελσίνκι του 2013 και όλοι οι συμμετέχοντες/ουσες έδωσαν συγκατάθεση μετά από ενημέρωση. Η συμμετοχή τους στην έρευνα ήταν εθελοντική και ανώνυμη. Οι συμμετέχοντες/ουσες ήταν δείγμα ευκολίας που προσεγγίστηκε μέσω προσωπικών επαφών και μέσα από ομάδες γονέων στα κοινωνικά δίκτυα. Η συλλογή των δεδομένων έγινε ηλεκτρονικά, μέσω του google forms. Για την ηλεκτρονική διανομή του χρησιμοποιήθηκε το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο και κάποια από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (facebook). Τέλος, για την επεξεργασία των δεδομένων και την εξαγωγή αποτελεσμάτων χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα στατιστικής ανάλυσης SPSS.

Αποτελέσματα

Όπως δείχνει ο Πίνακας 1, οι γονείς παιδιών τυπικής και μη τυπικής ανάπτυξης ανέφεραν ότι βιώνουν μέτρια προς υψηλή παρουσία νοήματος και μέτρια αναζήτηση νοήματος στη ζωή, εύρημα που επιβεβαιώνει την σχετική ερευνητική υπόθεση. Συγκεκριμένα, η διάσταση της παρουσίας νοήματος στη ζωή (Μ.Ο. =4.77, Τ.Α. =.96) κινήθηκε σε υψηλότερα επίπεδα από το μέσο της κλίμακας (δηλαδή το 3.5), όπως και η διάσταση της αναζήτησης νοήματος (Μ.Ο. =3.69, Τ.Α. =1.60).

Επίσης, ανέφεραν αρκετά υψηλά επίπεδα οικογενειακής ικανοποίησης, επιβεβαιώνοντας και σε αυτό το σημείο την πρώτη ερευνητική υπόθεση. Οι συμμετέχοντες/ουσες γονείς ανέφεραν υψηλότερα επίπεδα οικογενειακής ικανοποίησης (Μ.Ο. =4.01, Τ.Α. =.58) σε σχέση με το μέσο της κλίμακας (2.5), όπως επίσης και στις επιμέρους διαστάσεις της οικογενειακής ικανοποίησης: συνοχή (Μ.Ο. =4.20, Τ.Α. =.61), ευελιξία/προσαρμοστικότητα (Μ.Ο. =3.79, Τ.Α. =.72), και οικογενειακή επικοινωνία (Μ.Ο. =4.07, Τ.Α. =.54).

Πίνακας 1. Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις των μεταβλητών

Μεταβλητές	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση	Cronbach's a
Παρουσία νοήματος στη ζωή	4.77	.96	.61
Αναζήτηση νοήματος στη ζωή	3.69	1.60	.86
Οικογενειακή ικανοποίηση	4.01	.58	.89
Οικογενειακή Συνοχή	4.20	.61	.74
Οικογενειακή Ευελιξία	3.79	.72	.80
Οικογενειακή Επικοινωνία	4.07	.54	.84

Σημείωση: Οι κλίμακες της παρουσίας και της αναζήτησης του νοήματος στη ζωή κυμαίνονται από 1 ως 7. Οι κλίμακες της οικογενειακής ικανοποίησης κυμαίνονται από 1 ως 5.

Στη συνέχεια, εξετάστηκε αν υπάρχουν διαφορές μεταξύ των γονέων παιδιών τυπικής και μη τυπικής ανάπτυξης ως προς την παρουσία, την αναζήτηση νοήματος και την οικογενειακή επικοινωνία και ικανοποίησή τους. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 2, αντίθετα με ό,τι προέβλεπε δεύτερη ερευνητική υπόθεση, οι γονείς παιδιών μη τυπικής ανάπτυξης ανέφεραν ότι βιώνουν στατιστικώς σημαντικά υψηλότερα επίπεδα ύπαρξης νοήματος και στατιστικώς σημαντικά χαμηλότερα επίπεδα αναζήτησης στη ζωή τους από ό,τι οι γονείς παιδιών τυπικής ανάπτυξης. Τα επίπεδα της οικογενειακής επικοινωνίας και της οικογενειακής ικανοποίησης δεν διέφεραν στατιστικά σημαντικά μεταξύ των γονιών των δύο ομάδων, επιβεβαιώνοντας στο σημείο αυτό την δεύτερη ερευνητική υπόθεση.

Πίνακας 2. Μέσοι όροι και διαφορές των δύο ομάδων

	Γονείς Παιδιών Τυπικής Ανάπτυξης		**Γονείς Παιδιών Μη Τυπικής Ανάπτυξης**			
	Μ.Ο.	Τ.Α.	Μ.Ο.	Τ.Α.	t-test	*p*
Παρουσία Νοήματος	4.64	.93	5.30	.92	.001	-3.523
Αναζήτηση Νοήματος	3.55	1.54	4.28	1.74	.021	-2.335
Οικογενειακή Ικανοποίηση	4.01	.57	4.05	.61	.715	-3.66
Οικογενειακή Συνοχή	4.21	.59	4.18	.69	.801	.252
Οικογενειακή Ευελιξία	3.76	.72	3.91	.71	.288	-1.065

Οικογενειακή Επικοινωνία	4.07	.52	4.06	.64	.975	.032

Τέλος, διερευνήθηκε η σχέση μεταξύ των παραπάνω μεταβλητών. Διαπιστώθηκε ότι η οικογενειακή ικανοποίηση (r=.24, p<0.01)και οι επιμέρους διαστάσεις της, η επικοινωνία(r=.32, p<0.01), η συνοχή(r=.24, p<0.01) και η ευελιξία (r=.23, p<0.01), παρουσίασαν θετική συσχέτιση με την παρουσία νοήματος στη ζωή, αλλά όχι και με την αναζήτηση, επιβεβαιώνοντας έτσι μερικώς την ερευνητική υπόθεση 3α, δηλαδή ως προς την παρουσία νοήματος αλλά όχι και ως προς την αναζήτηση νοήματος.

Στη συνέχεια, προκειμένου να ερευνηθεί η δυνατότητα πρόβλεψης της οικογενειακής ικανοποίησης και των διαστάσεών της από την παρουσία ή/και την αναζήτηση νοήματος (υπόθεση 3β), ελέγχθηκε μια σειρά μοντέλων γραμμικής παλινδρόμησης. Όπως διαπιστώνεται από τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται στον Πίνακα 3, και οι δύο διαστάσεις νοήματος μπορούν να προβλέψουν τις διαστάσεις της οικογενειακής ικανοποίησης και τη συνολική, αλλά η παρουσία νοήματος τις προβλέπει θετικά και σε ισχυρό βαθμό, ενώ η αναζήτηση νοήματος τις προβλέπει αρνητικά και σε μικρότερο βαθμό, γεγονός που επιβεβαιώνει μερικώς τη σχετική υπόθεση.

Πίνακας 3. Αναλύσεις πολλαπλής παλινδρόμησης της παρουσίας και αναζήτησης νοήματος στην οικογενειακή ικανοποίηση των γονιών και τις διαστάσεις της

	Παρουσία νοήματος			**Αναζήτηση νοήματος**		
	Beta	t	*p*	Beta	t	*p*
Οικογενειακή ικανοποίηση	.29	3.72	< .001	-.21	-2.71	.008
Οικογενειακή συνοχή	.28	3.55	< .001	-.16	-1.99	.048
Οικογενειακή ευελιξία	.27	3.51	.001	-.19	-2.44	.016
Οικογενειακή επικοινωνία	.27	4.92	< .001	-.20	-2.58	.011

Συζήτηση

Βασικό σκοπό της συγκεκριμένης έρευνας αποτέλεσε η διερεύνηση του ρόλου της παρουσίας και της αναζήτησης νοήματος στη ζωή και της οικογενειακής ικανοποίησης σε ένα δείγμα Ελλήνων/ίδων γονέων. Επιπλέον, ερευνήθηκαν οι τυχόν διαφορές των μεταβλητών αυτών ανάμεσα στους γονείς παιδιών τυπικής και μη τυπικής ανάπτυξης.

Το νόημα στη ζωή και η οικογενειακή ικανοποίηση των γονέων

Για τη διερεύνηση του νοήματος στη ζωή, χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς Meaning in life Questionnaire, που δημιουργήθηκε από τους Steger et al. (2006) το οποίο συμπληρώθηκε από τους συμμετέχοντες γονείς. Διαπιστώθηκε ότι το νόημα στη ζωή των γονέων κυμαίνεται σε μέτρια επίπεδα, με βάση τις νόρμες του ελληνικού πληθυσμού που αναφέρονται στην έρευνα των Pezirkianidis et al. (2016), επιβεβαιώνοντας την αρχική ερευνητική υπόθεση. Συγκριτικά με προηγούμενες έρευνες, τα παρόντα ευρήματα είναι σε λίγο χαμηλότερα επίπεδα από αυτά που αναφέρουν οι Πλατσίδου κ.α. (2021) που εξέτασαν μέλη οικογενειών ατόμων με αναπηρία. Επίσης, όπως προκύπτει από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, υψηλό νόημα ανέφεραν οι γονείς και σε άλλες έρευνες, όπως των Kulik et al. (2015) και των Nelson et al. (2013). Γενικά, πάντως, η παρουσία και η αναζήτηση νοήματος στη ζωή των γονιών δεν έχει ερευνηθεί εκτενώς μέχρι τώρα, συνεπώς η παρούσα έρευνα έρχεται να συνεισφέρει με σημαντικά ευρήματα στην υπάρχουσα βιβλιογραφία.

Ειδικότερα, μελετώντας τις δύο διαστάσεις του νοήματος, η πλειοψηφία του δείγματος ανέφερε ότι βιώνει ταυτόχρονα μέτρια προς υψηλά επίπεδα παρουσίας νοήματος και μέτρια επίπεδα αναζήτησης αυτού. Αυτό το φαινομενικά παράδοξο εύρημα, το οποίο όμως είναι σύνηθες σε αντίστοιχες έρευνες (π.χ., Platsidou & Daniilidou, 2021), μπορεί να εξηγηθεί από το δεύτερο θεωρητικό μοντέλο που παρουσίασαν οι Steger et al. (2008), με βάση το οποίο μπορεί κάποιος, μέσω της αναζήτησης νοήματος, να οδηγηθεί στην κατάκτηση υψηλότερων επιπέδων αυτού. Επιπλέον, οι Steger et al. (2006) υποστήριξαν πως, ακόμη κι όταν η παρουσία νοήματος στη ζωή κάποιου είναι σημαντική, μπορεί παράλληλα να αναζητά νόημα στο ίδιο ή σε άλλα πεδία της ζωής του, με σκοπό την επαύξηση του βαθμού νοήματος που ήδη βιώνει. Επομένως, η ταυτόχρονη παρουσία και αναζήτηση νοήματος που ανέφεραν οι γονείς που συμμετείχαν στην έρευνα δεν αποτελεί έκπληξη, αλλά είναι μέρος της εξελικτικής τους διαδρομής ως προσωπικότητες, της βίωσης νοήματος στη ζωή και της παράλληλης προσπάθειας για επίτευξη ακόμα υψηλότερων επιπέδων παρουσίας νοήματος στη ζωή τους (Steger et al., 2008).

Για τη διερεύνηση των επιπέδων της οικογενειακής ικανοποίησης των γονέων, χρησιμοποιήθηκαν δύο κλίμακες αξιολόγησης: Για τη συνολική οικογενειακή ικανοποίηση και τις διαστάσεις της συνοχή και ευελιξία/προσαρμοστικότητα, χρησιμοποιήθηκε η Κλίμακα Οικογενειακής Ικανοποίησης του Olson (1995). Για την αξιολόγηση της επικοινωνίας χρησιμοποιήθηκε η Κλίμακα Οικογενειακής Επικοινωνίας των Olson και Barnes (1996). Οι γονείς που συμμετείχαν στην έρευνα ανέφεραν ότι βιώνουν υψηλά επίπεδα οικογενειακής ικανοποίησης και επικοινωνίας, επιβεβαιώνοντας την αρχική ερευνητική υπόθεση. Μάλιστα, παρουσιάζονται λίγο υψηλότερα από αυτά που ανέφεραν οι Platsidou και Tsirogiannidou (2016) σε αντίστοιχη έρευνά τους με δείγμα Ελλήνων/ίδων γονέων. Αυτή η διαφορά μπορεί να οφείλεται σε ποικίλους παράγοντες, όπως οι κοινωνικο-οικονομικές αλλαγές που έχουν συμβεί τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα και οι οποίες πιθανόν να (συνεχίζουν να) επηρεάζουν την οικογενειακή δυναμική και λειτουργικότητα και, κατά συνέπεια, την επικοινωνία και την ικανοποίηση από την οικογενειακή ζωή.

Τα παραπάνω συμφωνούν με τα ευρήματα παλαιότερων σχετικών ερευνών από τον διεθνή χώρο. Για παράδειγμα, οι Forste και Fox (2012) διαπίστωσαν υψηλή οικογενειακή ικανοποίηση, ως αποτέλεσμα της ίσης συμμετοχής των δύο γονέων στην καθημερινή ζωή της οικογένειας και τις αντίστοιχες υποχρεώσεις. Οι Musick et al. (2016) διερεύνησαν την οικογενειακή ικανοποίηση μεταξύ των δύο φύλων και, παρά το γεγονός ότι αυτή ήταν υψηλή, βρήκαν πως οι μητέρες παρουσίασαν υψηλότερα επίπεδα αρνητικών συναισθημάτων, όπως στρες ή κούραση από την ενασχόληση τους με τις οικογενειακές υποχρεώσεις, συγκριτικά με τους πατέρες. Γενικότερα, πάντως, τα υψηλά επίπεδα οικογενειακής ικανοποίησης και επικοινωνίας που ανέφεραν οι γονείς της παρούσας έρευνας αποτελούν μια θετική ένδειξη για την συνολική ψυχική τους ευημερία και την ψυχική ανθεκτικότητά τους απέναντι στους -αναμενόμενους και μη- στρεσογόνους παράγοντες της γονεϊκότητας.

Διαφορές μεταξύ γονέων παιδιών τυπικής και μη τυπικής ανάπτυξης

Στη συνέχεια, μελετήθηκαν οι τυχόν διαφορές στα επίπεδα των μεταβλητών σε γονείς παιδιών τυπικής και μη τυπικής ανάπτυξης. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι δύο ομάδες γονιών διέφεραν σημαντικά ως προς τον αριθμό τους, γεγονός που συνιστά έναν σοβαρό περιορισμό στην εγκυρότητα και τη δυνατότητα γενίκευσης των συγκεκριμένων αποτελεσμάτων. Επειδή, όμως, δεν υπάρχουν προηγούμενες έρευνες που να εξετάζουν τις διαφορές μεταξύ των δύο ομάδων γονέων ως προς τις εξεταζόμενες μεταβλητές, η συγκεκριμένη έρευνα προσφέρει σημαντικά -

έστω προκαταρκτικά- ευρήματα. Λαμβάνοντας υπόψη αυτό τον περιορισμό, ακολουθεί η σύνοψη και η συζήτηση –με κάποια επιφύλαξη- των σχετικών ευρημάτων.

Ως προς την παρουσία νοήματος στη ζωή, διαπιστώθηκε μια στατιστική σημαντική διαφορά, με τους γονείς παιδιών μη τυπικής ανάπτυξης να αναφέρουν υψηλότερα επίπεδα από ό,τι οι γονείς παιδιών τυπικής ανάπτυξης, εύρημα που έρχεται σε αντίθεση με την αρχική ερευνητική υπόθεση. Ωστόσο, τα συγκεκριμένα αποτελέσματα επιβεβαιώνουν ένα άλλο παράδοξο φαινόμενο που έχει αναφερθεί και σε κάποιες προγενέστερες έρευνες. Συγκεκριμένα, οι Πλατσίδου κ.ά. (2021) βρήκαν ότι, παρόλο που οι γονείς των παιδιών με αναπηρία ή με ειδικές ανάγκες αντιμετωπίζουν μια στρεσογόνα καθημερινότητα, με πλήθος υποχρεώσεων και δυσκολιών, καταφέρνουν να αντλούν νόημα από διάφορες πηγές και να αναφέρουν ότι υψηλά επίπεδα παρουσίας νοήματος στη ζωή. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Kearney και Griffin (2001), οι οικογένειες παιδιών με αναπηρία ζουν ανάμεσα στη χαρά και τη λύπη. Παρά τον αγώνα που διεξάγουν απέναντι στους φυσικούς, κοινωνικούς και συστημικούς περιορισμούς που σχετίζονται με την αναπηρία (ή, ίσως, μέσω αυτού του αγώνα), αρκετές οικογένειες ατόμων με αναπηρία (κυρίως μητέρες) αναφέρουν ότι αντλούν νόημα και πολύτιμα οφέλη από την αναπηρία του παιδιού τους (Green, 2007). Μάλιστα, ορισμένοι γονείς παιδιών με αναπηρία που συμμετέχουν στην υπεράσπιση των δικαιωμάτων των ΑμεΑ, βιώνουν πιο έντονη παρουσία νοήματος στη ζωή τους σε σχέση με γονείς παιδιών τυπικής ανάπτυξης (Van Riper et al., 1992).

Παρομοίως, μια μικρή αλλά στατιστικά σημαντική διαφορά διαπιστώθηκε και στην αναζήτηση νοήματος προς την ίδια κατεύθυνση, δηλαδή, με τους γονείς παιδιών μη τυπικής ανάπτυξης να αναφέρουν ελαφρώς υψηλότερα επίπεδα αναζήτησης νοήματος από τους γονείς παιδιών τυπικής ανάπτυξης. Το εύρημα δεν επιβεβαιώνει την σχετική ερευνητική υπόθεση. Ωστόσο, τα επίπεδα αναζήτησης που βρέθηκαν είναι παρόμοια με εκείνα που ανέφεραν οι συμμετέχοντες/ουσες γονείς ατόμων με αναπηρία στην έρευνα των Πλατσίδου κ.α. (2021).

Συμπερασματικά, φαίνεται ότι, όπως ισχυρίζεται η Larson (1998), η ύπαρξη ενός παιδιού με αναπηρία ή ειδικές ανάγκες παρακινεί τους γονείς σε μια προσπάθεια κατανόησης, αναζήτησης ή/και επαναπροσδιορισμού του νοήματος στη ζωή τους, και μάλιστα σε μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι τους γονείς παιδιών τυπικής ανάπτυξης. Τους ωθεί, δηλαδή, να δημιουργήσουν ένα ουσιαστικό, πλήρες νοήματος μέλλον στη ζωή τους, στηριζόμενοι στο νόημα που ήδη βιώνουν και συνεχίζοντας να αναζητούν νόημα τόσο σε σχέση με την αναπηρία όσο και σε άλλους τομείς της ζωής τους (Πλατσίδου κ.ά., 2021).

Ως προς την οικογενειακή ικανοποίηση που ανέφεραν οι γονείς με παιδιά τυπικής και μη τυπικής ανάπτυξης, δεν διαπιστώθηκαν σημαντικές διαφορές, επιβεβαιώνοντας έτσι την αρχική ερευνητική υπόθεση. Παρόλο που οι προηγούμενες σχετικές έρευνες είναι λίγες, φαίνεται ότι συμφωνούν με το εύρημα της παρούσας έρευνας, δηλαδή, ότι οι γονείς παιδιών με αναπηρία δεν διαφέρουν ως προς την αναφερόμενη οικογενειακή ικανοποίηση (Musick et al., 2016), καθώς επίσης και τη λειτουργικότητα, την οργάνωση της οικογένειας, την κατανομή των ρόλων και των υποχρεώσεων των γονέων (Τσαμπαρλή & Τσιμπιδάκη, 2020), σε σύγκριση με τους γονείς παιδιών τυπικής ανάπτυξης.

Σχέσεις ανάμεσα στο νόημα στη ζωή και την οικογενειακή ικανοποίηση των γονέων

Η τελευταία ερευνητική υπόθεση αφορούσε στη σχέση μεταξύ του νοήματος στη ζωή και της οικογενειακής ικανοποίησης και, συγκεκριμένα, τη δυνατότητα πρόβλεψης της τελευταίας από την παρουσία νοήματος σε υψηλότερο βαθμό από ό,τι από την αναζήτηση νοήματος. Διαπιστώθηκε ότι η παρουσία νοήματος παρουσιάζει μικρή αλλά στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση με όλες τις διαστάσεις της οικογενειακής ικανοποίησης, και ιδιαίτερα με την

επικοινωνία, ενώ η αναζήτηση δεν παρουσιάζει σημαντική συσχέτιση με καμία από αυτές. Επιπλέον, από τις αναλύσεις παλινδρόμησης διαπιστώθηκε ότι η παρουσία νοήματος προβλέπει σε υψηλότερο βαθμό και θετικά όλες τις διαστάσεις της οικογενειακής ικανοποίησης, ενώ η αναζήτηση τις προβλέπει αρνητικά. Τα ευρήματα αυτά επιβεβαιώνουν την αρχική ερευνητική υπόθεση σε ό,τι αφορά στην παρουσία νοήματος αλλά όχι σε ό,τι αφορά στην αναζήτηση.

Τα παραπάνω συνάδουν με την κοινή διαπίστωση ότι η οικογένεια αποτελεί τη σημαντικότερη ίσως πηγή νοηματοδότησης στη ζωή των ανθρώπων (Schnell, 2020), η οποία μάλιστα υπερβαίνει άλλες πηγές νοήματος, όπως η ευτυχία, η θρησκευτική πίστη και η προσωπική ανάπτυξη (Lamberta et al., 2010). Συνεπώς, με βάση τα παραπάνω δεδομένα, γίνεται κατανοητό το εύρημα ότι η παρουσία νοήματος στη ζωή σχετίζεται θετικά με την οικογενειακή συνοχή, την ευελιξία, την επικοινωνία και τη συνολική οικογενειακή ικανοποίηση (Grouden & Jose, 2014).

Σε συμφωνία με το εύρημα της παρούσας έρευνας, προηγούμενα δεδομένα δείχνουν ότι η υψηλή αίσθηση νοήματος στη ζωή οδηγεί τους γονείς σε υψηλότερη οικογενειακή ικανοποίηση (Kulik et al., 2015 · Musick et al., 2016). Παρόμοια ευρήματα διαπιστώθηκαν και από τους Lightsey και Sweeney (2008), οι οποίοι βρήκαν ότι τα επίπεδα του νοήματος στη ζωή ασκούν θετική επίδραση στην οικογενειακή ικανοποίηση και συνοχή των οικογενειών με παιδιά μη τυπικής ανάπτυξης. Οι Nelson et al. (2013), μάλιστα, υπογραμμίζουν την θετική επιρροή που ασκεί ο παράγοντας της γονεϊκότητας στα επίπεδα του νοήματος στη ζωή και τη γενικότερη ικανοποίηση και ευτυχία. Δρώντας σε ένα υγιές και λειτουργικό οικογενειακό πλαίσιο, οι γονείς που νοηματοδοτούν θετικά τη ζωή τους αντλούν σημαντική ικανοποίηση από την οικογενειακή τους ζωή, καθώς και, ειδικότερα, από τα επίπεδα επικοινωνίας, συνοχής και ευελιξίας μεταξύ των μελών της οικογένειας.

Αντίθετα, η αναζήτηση νοήματος δεν βρέθηκε να συσχετίζεται με καμιά από τις διαστάσεις της οικογενειακής ικανοποίησης. Επιπλέον, η ανάλυση παλινδρόμησης έδειξε ότι προβλέπει αρνητικά τη συνολική οικογενειακή ικανοποίηση και τις διαστάσεις της. Παρόλο που αυτό το εύρημα δεν επιβεβαιώνει την σχετική ερευνητική υπόθεση, δεν είναι και τόσο αναπάντεχο. Όπως έχουν δείξει προηγούμενες έρευνες, η αναζήτηση νοήματος παρουσιάζει χαμηλές συσχετίσεις με θετικές διαστάσεις του αισθήματος υποκειμενικής ευζωίας, όπως η ικανοποίηση από τη ζωή και η ευτυχία (Pezirkianidis et al., 2018 Steger et al., 2009), και μέτριες ως υψηλές συσχετίσεις με αρνητικές διαστάσεις, όπως η κατάθλιψη και ο νευρωτισμός (Steger et al., 2006). Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας επιβεβαιώνουν το ότι η παρουσία νοήματος και η αναζήτηση αυτού είναι ανεξάρτητες έννοιες στο συγκεκριμένο δείγμα των γονέων, όπως υποστηρίζουν οι Steger et al.(2006, 2008). Φαίνεται, δηλαδή, ότι η διαρκής αναζήτηση νοήματος στη ζωή από τους γονείς υπονομεύει το αίσθημα της ικανοποίησης που αισθάνονται από την οικογενειακή τους ζωή, ενώ η παρουσία νοήματος το ενισχύει. Έχει ενδιαφέρον ότι αυτή η εικόνα, που δεν έχει παρατηρηθεί σε άλλες έρευνες, παρουσιάζεται σε δείγμα γονέων και πιθανόν να εξηγείται από τον ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο που παίζει η οικογένεια, ειδικά σε αυτή τη φάση της ζωής τους. Καθώς είναι η πρώτη φορά που τα παραπάνω έχουν μελετηθεί σε δείγμα γονέων, απαιτείται λεπτομερέστερη διερεύνηση ώστε να ρίξει περισσότερο φως στο θέμα.

Εφαρμογές και περιορισμοί της παρούσας έρευνας και μελλοντικές έρευνες

Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας μπορούν να αξιοποιηθούν πρακτικά από τους ειδικούς στη συμβουλευτική γονέων κατά τη δημιουργία προγραμμάτων που εστιάζουν στην ενίσχυση της παρουσίας νοήματος στη ζωή των γονέων. Τέτοια προγράμματα μπορούν να βοηθήσουν τους γονείς να ανακαλύψουν ή να επαναπροσδιορίσουν τους στόχους και τις αξίες τους (π.χ.,

μέσα από κοινωνικές δραστηριότητες, εθελοντισμό και συμμετοχή σε ομάδες υποστήριξης), βελτιώνοντας έτσι την οικογενειακή τους ικανοποίηση. Μπορούν, επίσης, να αξιοποιηθούν για την υποστήριξη γονέων παιδιών με αναπηρία ή ειδικές ανάγκες, οι οποίοι μπορεί να επωφεληθούν από εξειδικευμένες παρεμβάσεις που αναγνωρίζουν και ενισχύουν την παρουσία νοήματος που αυτοί βιώνουν. Για παράδειγμα, μπορεί να αναπτυχθούν στρατηγικές που θα βοηθήσουν αυτούς τους γονείς να αξιοποιήσουν αυτήν την αίσθηση νοήματος για την ενίσχυση της οικογενειακής τους συνοχής και ικανοποίησης. Οι επαγγελματίες ψυχικής υγείας μπορούν να εκπαιδευτούν για να αναγνωρίζουν τη σημασία της παρουσίας νοήματος στη ζωή των γονέων και να ενσωματώνουν τεχνικές που προάγουν αυτήν την αίσθηση στις συμβουλευτικές τους πρακτικές. Τέλος, είναι χρήσιμο να δημιουργηθούν εργαλεία αξιολόγησης που θα βοηθούν στην αναγνώριση των επιπέδων παρουσίας και αναζήτησης νοήματος στους γονείς, καθώς και στην παρακολούθηση της επίδρασης των συμβουλευτικών παρεμβάσεων στην οικογενειακή ικανοποίηση.

Κλείνοντας, πρέπει να σημειωθεί ότι τα ευρήματα της έρευνας υπόκεινται σε περιορισμούς ως προς τη γενικευσιμότητά τους, κυρίως λόγω της συλλογής του δείγματος μέσω ευκαιριακής δειγματοληψίας, του άνισου αριθμού των ομάδων γονέων παιδιών τυπικής και μη τυπικής ανάπτυξης (η δεύτερη υπολειπόταν αριθμητικά έναντι της πρώτης), καθώς και του μεγάλου φάσματος των αναπηριών και ειδικών αναγκών των παιδιών μη τυπικής ανάπτυξης που όμως δεν εξετάστηκαν λεπτομερειακά. Τέλος, τα ευρήματά μας θα πρέπει να αντιμετωπίζονται με προσοχή λόγω του συγχρονικού χαρακτήρα της μελέτης και των εργαλείων αυτοαναφοράς που χρησιμοποιήθηκαν.

Περαιτέρω έρευνα, με δείγματα όπου η αντιπροσώπευση του πληθυσμού καθώς και των γονιών παιδιών μη τυπικής ανάπτυξης θα είναι καλύτερη και με διαχρονικό ερευνητικό σχεδιασμό είναι επιβεβλημένη για την παροχή μιας ολοκληρωμένης κατανόησης των τρόπων με τους οποίους το νόημα στη ζωή μπορεί να επηρεάζει την οικογενειακή ικανοποίηση που βιώνουν οι γονείς κατά την ανατροφή των παιδιών τους. Μια ακόμη μεταβλητή που θα προσέδιδε ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε μελλοντικές έρευνες είναι η ηλικία κατά την οποία οι συμμετέχοντες/ουσες έγιναν γονείς, καθώς και η χρονική στιγμή κατά την οποία έγινε γνωστή στους γονείς η αναπηρία του παιδιού τους. Είναι πιθανό ότι η παρουσία και η αναζήτηση νοήματος σχετικά με ένα συμβάν επηρεάζεται και από το χρονικό διάστημα που μεσολάβησε από το συμβάν, δηλαδή τη γέννηση ενός παιδιού ή τη διάγνωση της αναπηρίας του. Όσο πιο κοντά στο συμβάν γίνει η έρευνα, όταν δηλαδή ξεκινά και η διαδικασία νοηματοδότησής του από τους γονείς, τόσο καλύτερα θα μπορούν να μελετηθούν οι συνέπειες που μπορεί να έχει η παρουσία και η αναζήτηση νοήματος σε διάφορες διαστάσεις της υποκειμενικής τους ευζωίας.

Αναφορές

Abbeduto, L., Seltzer, M. M., Shattuck, P., Krauss, M. W., Orsmond, G., & Murphy, M. M. (2004). Psychologicalwell-being and coping in mothers of youths with autism, down syndrome, or fragile X syndrome.*American Journal of Mental Retardation*, *109*(3), 237-254.https://doi.org/10.1352/0895-8017(2004)109%3C237:pwacim%3E2.0.co;2

Abu-Raiya, H., Sasson, T., &Russo-Netzer, P. (2021). Presence of meaning, search for meaning, religiousness, satisfaction with life and depressive symptoms among a diverse Israeli sample. *International Journal of Psychology, 56*(2),276-285. https://doi.org/10.1002/ijop.12709

Akhlaq, S., Malik, N. I., & Khan, N. A. (2013). Family communication and family system as the predictors offamily satisfaction in adolescents. *Science Journal of Psychology, 2013,* 1-6. https://doi.org/10.7237/sjpsych/258

Aloia, L. S., & Strutzenberg, C. (2023). Family cohesion in adulthood as a function of parenting style in childhoodand enduring personality traits. *The Family Journal*, *31*(2), 181-340.https://doi.org/10.1177/10664807221104139

Bayat, M. (2007). Evidence of resilience in families of children with autism. *Journal of Intellectual Disability Research*, *51*(9), 702-714. https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2007.00960.x

Bekenkamp, J., Klasina-Groothof, H. A., Bloemers, W., &Tomic, W. (2014). The relationship between Physicalhealth and meaning in life among parents of special needs kids. *Europe's Journal of Psychology,10*(1), 67-78. https://doi.org/10.5964/ejop.v10i1.674

Bonebright,C., A., Clay, D., L. & Ankenmann, R., D. (2000). The relationship of workaholism with work-life conflict, life satisfaction, and purpose in life. *Journal of Counseling Psychology*, *47* (4), 469-477. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0022-0167.47.4.469

Cohen, K., & Cairns, D. (2012).Is searching for meaning in life associated with reduced subjective well-being?Confirmation and possible moderators. *Journal of Happiness Studies*, *13*, 313-331.https://doi.org/10.1007/s10902-011-9265-7

Daniels, A. D., & Bryan, J. (2021). Resilience despite complex trauma: Family environment and family cohesion asprotective factors. *The Family Journal*, *29*(3), 336–345.https://psycnet.apa.org/doi/10.1177/10664807211000719

Davis, C., G., Wortman, C., B., Lehman, D., R.,& Silver, R., C. (2000). Searching for meaning in loss: Are clinical assumptions correct? *Death Studies*, *24*, 497-540. https://doi.org/10.1080/07481180050121471

Dellve, L., Samuelsson, L., Tallborn, A., Fasth, A., &Hallberg, L, R.-M. (2006). Stress and well-being amongparents of children with rare diseases: A prospective intervention study. *Issues and Innovations in NursingPractice*, *53*(4), 392-402.https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2006.03736.x

Flores-Builes, R., Andres-Roqueta, C.,&Mateu-Perez, R. (2023). Different contributions of resilience and contextualfactors to levels of anxiety, stress, and depression in parents of autistic children.*International Journal ofDevelopmental Disabilities, 1-11.*https://doi.org/10.1080/20473869.2023.2272402

Forste, R., & Fox, K. (2012). Household labor, gender roles, and family satisfaction: A cross-national comparison.*Journal of Comparative Family Studies*, *43*(5), 613–631.

Grouden, M. E., & Jose, P. E. (2014). How do sources of meaning in life vary according to demographic factors? *New Zealand Journal of Psychology*, *43*(3), 29-38.

Goldbeck, L. (2006). The impact of newly diagnosed chronic pediatric conditions on parental quality of life.*Quality of Life Research*, *15*, 1121–1131.https://doi.org/10.1007/s11136-006-0068-y

Green, S. E. (2007). "We're tired, not sad": Benefits and burdens of mothering a child with a disability. *Social Science & Medicine, 64*(1), 150–163.https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2006.08.025

Gugliandolo, M., C., Liga, F., Larcan, R.,&Cuzzocrea, F. (2023). Parents of children with developmental disorders: family hardiness and resilience. *Journal of Intellectual & Developmental Disability,48*(3), 334-339. https://doi.org/10.3109/13668250.2022.2079056

Hedayati, M.,&Khazaei, M. (2014). An investigation of the relationship between depression, meaning in life &adult hope. *Procedia-Social & Behavioral Sciences*, *114*, 598-601.https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.12.753

Johnson, H. D., Lavoie, J. C., & Mahoney, M. (2001). Interparental conflict and family cohesion: Predictors ofloneliness, social anxiety, and social avoidance in late adolescence. *Journal of Adolescent Research*, *16*(3),304-318.https://psycnet.apa.org/doi/10.1177/0743558401163004

Kearney, P. M., & Griffin, T. (2001). Between joy and sorrow: Being a parent of a child with developmentaldisability. *Journal of Advanced Nursing*, *34*(5), 582-592.https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.2001.01787.x

King, L. A., & Hicks, J. A. (2021) The science of meaning in life. *Annual Review of Psychology*, *72*, 561-584. https://doi.org/10.1146/annurev-psych-072420-122921

Kulik, L., Shilo-Levin, S., & Liberman, G. (2015). Multiple roles, role conflict, and sense of meaning in life amongworking parents. *Journal of Career Development*, *42*(4), 263-280. https://psycnet.apa.org/doi/10.1177/0894845314559428

Li, F., Tang, Y., Li, F., Fang, S., Liu, X., Tao, M., Wu, D.,& Jiang, L. (2022). Psychological distress in parents of children with autism spectrum disorder: A cross-sectional study based on 683 mother-father dyads. *Journal of Pediatric Nursing, 65*, 49-55. https://doi.org/10.1016/j.pedn.2022.02.006

Lightsey, Jr. O. R.,& Sweeney, J. (2008). Meaning in life, emotion-oriented coping, generalized self-efficacy, andfamily cohesion as predictors of family satisfaction among mothers of children with disabilities. *TheFamily Journal: Counseling and therapy for couples and families*, *16*(3), 212-221.https://psycnet.apa.org/doi/10.1177/1066480708317503

Luppi, F., Mercarini, L.,& See, S., G. (2023). Satisfaction with work-family roles and the relationship with workingparents' life satisfaction: a cross-disciplinary perspective. *Journal of Family Studies*, *30*(2), 233-253.https://doi.org/10.1080/13229400.2023.2218836

McStay, R. L., Trembath, T., &Dissanayake, C. (2014). Stress and family quality of life in parents of children withautism spectrum disorder: Parent gender and the double ABCX model. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, *44*(12), 3101-3118. https://doi.org/10.1007/s10803-014-2178-7

Musick, K., Meier, A., & Flood, S. (2016). How parents fare: mothers' and fathers' subjective well-being in time with children. *American Sociological Review*, *81*(5), 1069-1095.https://doi.org/10.1177/0003122416663917

Nelson, S. K., Kushlev, K., English, T., Dunn E. W., & Lyubomirsky, S. (2013). In defense of parenthood: Childrenare associated with more joy than misery. *Psychological Science*, *24*(1), 3-10. https://psycnet.apa.org/doi/10.1177/0956797612447798

Neto, M.-J., Sequeira, J., Massano-Cardoso, I.,&Chambel, M., J. (2021). Flexibility, cohesion and familysatisfaction: The impact of conflict between work and family. *Journal of Family Therapy, 43*(4), 773-792.https://doi.org/10.1111/1467-6427.12322

Newman, D. B., Nezlek, J. B., & Thrash, T. M. (2018). The dynamics of searching for meaning and presence ofmeaning in daily life. *Journal of Personality*,*86*, 368-379.https://doi.org/10.1111/jopy.12321

Olson, D. H. (2008). Circumplex model of marital and family systems. *Journal of Family Therapy*, *22*(2), 144-167. https://doi.org/10.1111/1467-6427.00144

Olson, D.H, Russell, C. S., & Sprenkle, D. H. (1983). Circumplex model of marital and family systems: VI.Theoretical Update. *Family Process, 22* (1), 69-83. https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.1983.00069.x

Olson, D.H., & Wilson, M.A. (1982). Family Satisfaction Scale. In D.H. Olson, H.I. McCubbin, H.L. Barnes, A.S. Larsen, M.J. Muxen, & M.A. Wilson (Eds.), Family Inventories. (pp. 25-31) St. Paul, MN: Family Social Science, University of Minnesota.

Orellana, L., Schnettler, B., Miranda-Zapata, E., Poblete, H., Lobos, G., Lapo, M., &Adasme-Berrios, C. (2021).Effects of work-to-family conflict and work interference in the parent-child relationship on family satisfaction of dual-earner parents and their adolescent children. *Child Indicators Research*, *14,* 2145-2169. https://doi.org/10.1007/s12187-021-09822-3

Park, J.,& Baumeister, R. F. (2016). Meaning in life and adjustment to daily stressors. *The Journal of Positive Psychology*, *12*(4), 333-341. https://psycnet.apa.org/doi/10.1080/17439760.2016.1209542

Pezirkianidis, C., Galanakis, M., Karakasidou, I.,& Stalikas, A. (2016). Validation of the meaning in lifequestionnaire (MLQ) in a Greek sample.*Psychology*, *7*, 1518-1530. http://dx.doi.org/10.4236/psych.2016.713148

Peterson, R., & Green, S. (2009) Families first-keys to successful family functioning communication.*Virginia Cooperative Extension*, Virginia State University.https://vtechworks.lib.vt.edu/bitstream/handle/10919/48300/350-092_pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Platsidou, M.,& Daniilidou, A. (2021). Meaning in life and resilience among teachers. *Journal of Positive SchoolPsychology*,*5*(2), 97-109.https://doi.org/10.47602/jpsp.v5i2.259

Πλατσίδου, Μ., Καρτασίδου, Λ., & Πετρίδου, Α. (2021). Σχέσεις ανάμεσα στο νόημα στη ζωή, τηθρησκευτικότητακαιτηνικανοποίησηαπότηζωήσεοικογένειεςατόμωνμεαναπηρία. *Ψυχολογία, 26*(3), 210-227.https://doi.org/10.12681/psy_hps.29162

Platsidou, M.,& Tsirogiannidou, E. (2016). Enhancement of emotional intelligence, family communication, and family satisfaction via a parent educational program. *Journal of Adult Development*, *23*, 245-253.https://psycnet.apa.org/doi/10.1007/s10804-016-9240-y

Schnell, T. (2020). *The psychology of meaning in life*. Routledge.

Slattery, E., McMahon, J., & Gallagher, S. (2017). Optimism and benefit finding in parents of children with developmental disabilities: The role of positive reappraisal and social support. *Research in DevelopmentalDisabilities*, *65*, 12-22.https://doi.org/10.1016/j.ridd.2017.04.006

Stainton, T.,& Besser, H. (1998). The positive impact of children with intellectual disability on the family. *Journal of Intellectual & Developmental Disabilities*, *23*(1), 57-70. https://doi.org/10.1080/13668259800033581

Steger, M. F., Frazier, P., Oishi, S., &Kaller, M. (2006). The meaning in life questionnaire: Assessing the presence of and search for meaning in life. *Journal of Counseling Psychology*, *53*(1), 80-93.https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0022-0167.53.1.80

Steger, M. F., Kashdan, T. B., Sullivan, B., A., & Lorentz, D. (2008) Understanding the search for meaning in life:Personality, cognitive style, and the dynamic between seeking and experiencing meaning. *Journal ofPersonality*, *76*(2), 199-228. https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2007.00484.x

Steger, M. F. (2009). Meaning in life: A unified model. In C. R. Snyder, S. J. Lopez, L. M. Edwards & S. C. Marques (Eds.), *The Oxford handbook of positive psychology,* (pp. 679–687). Oxford University Press.

Steger, M. (2017). Meaning in life and wellbeing. In M. Slade, L. Oades& A. Jardes (Eds), *Wellbeing Recovery andMental Health*, (pp. 75-85). Cambridge University Press.

Steger,M. F., Oishi, S., &Kashdan, T., B. (2009). Meaning in life across the life span: Levels and correlates ofmeaning in life from emerging adulthood to older adulthood. *The Journal of Positive Psychology*, *4*(1), 43-52. https://psycnet.apa.org/doi/10.1080/17439760802303127

Τσαμπαρλή, Α.,&Τσιμπιδάκη, Α. (2020). The functioning of the family with a child with disability and special educational needs: A comparative study. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, *18*(3), 295-316. https://doi.org/10.12681/psy_hps.23724

Taylor, T., M., Roper, S., O., Woodruff, M., Grow, H., P.,& Freeborn, T. (2023). Family cohesion and positivesibling relationships in families raising a child with or without a disability.*Exceptionality,31*(2),118-134. https://doi.org/10.1080/09362835.2022.2100391

Van Riper, M., Ryff, C.,& Pridham, K. F. (1992). Parental and family well-being in families of children with Downsyndrome: a comparative study.*Research in Nursing & Health*,*15*(3), 227-235.https://doi.org/10.1002/nur.4770150309

Yilmaz, G. (2019). Spiritual orientation, meaning in life, life satisfaction, and well-being in mothers with disabledchildren. *Journal of Religion and Health*, *58*(6), 2251-2262.https://doi.org/10.1007/s10943-019-00925-4

Yu, E. A., & Chang, E. C. (2018). Construction of the relational meaning in life questionnaire: An exploratory and confirmatory factor-analytic study of relational meaning. *Current Psychology, 40*, 1746-1751. https://psycnet.apa.org/doi/10.1007/s12144-018-0101-7

Zahra, S. T., &Saleem, S. (2022). Family cohesion and emotional–behavioral problems in Pakistani youngchildren: A Moderating Role of Interpersonal Skills. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*,*1-7*.https://doi.org/10.1177/10664807221139504

Αναφορά στο άρθρο ως: Βαγιάννη, Μ., & Πλατσίδου, Μ. (2025). Το νόημα στη ζωή και η οικογενειακή ικανοποίηση σε γονείς παιδιών τυπικής και μη τυπικής ανάπτυξης. *Θέματα Επιστημών Αγωγής*, 4(1), 27-42.

https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/thea